

Комунальний заклад вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Циклова комісія природничих дисциплін

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора з навчальної

О. Н. Когутюк

» 2021 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОКЗ 6 ЕКОЛОГІЯ І БЕЗПЕКА ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

Підготовки – бакалаврів

Галузь знань – 07 Управління та адміністрування

Спеціальність – 072 Фінанси, банківська справа та страхування

Денної форми навчання

Факультет педагогіки та фінансово-економічної діяльності

2021-2022 навчальний рік

Робоча програма обов'язкової навчальної дисципліни «Екологія і безпека життєдіяльності» для студентів галузі знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 072 Фінанси, банківська справа та страхування.

Розробник програми:

викладач циклової комісії природничих дисциплін Шершун Г. В.

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії природничих дисциплін.
Протокол № 1 від «30» серпня 2021 року

Голова циклової комісії природничих дисциплін _____ В.О. Целомудра

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань 07 Управління та адміністрування	Обов'язкова дисципліна
Змістовних модулів – 2	Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування	Рік підготовки – 1-й
		Семестр – 1-й
Загальна кількість годин-90		Лекції – 36-год
		Практичні заняття – 24
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних(1 семестр -4 год.)	Освітній ступінь: Бакалавр	Самостійна робота – 30 год.
		Індивідуальні завдання : -
		Вид контролю: усний екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1 Мета та завдання: формування у студентів фактичного нового світогляду, заснованого на ґрунтовних екологічних знаннях та культурі спілкування з природою, оволодіння теоретичними основами екології та надбання практичних навичок з екології безпеки, раціонального природокористування, збереження і відтворення ресурсів захисту екологічних прав громадян.

Надання компетенцій знань, умінь і навичок для здійснення професійної діяльності за спеціальністю з урахуванням ризику виникнення небезпек природного, техногенного та соціального характеру, що можуть призвести до надзвичайних ситуацій.

2.2 Завданнями вивчення дисципліни є:

Вивчення загального стану сучасної біосфери планети, його формування і особливості розвитку під впливом природних і антропогенних чинників, розробка шляхів гармонізації взаємодії суспільства і природи з метою збереження життя на землі. Використання нормативно-правової бази захисту особистості та навколишнього середовища. Використовування у своїй практичній діяльності громадсько-політичних, соціально-економічних, правових, технічних, природоохоронних, медико-профілактичних та освітньо-виховних заходів, спрямованих на забезпечення здорових і безпечних умов існування людини в сучасному навколишньому середовищі.

Обереження навколишнього середовища, пропагування екологічної освіти та культури.

2.3. Найменування та опис компетентностей формування котрих забезпечусь вивчення дисципліни:

2.3.1 Загальні компетентності:

ЗК 02 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 08 Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 09 Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 13 Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 14 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

2.3.2 Спеціальні (фахові) компетентності:

СК 09 Здатність здійснювати ефективні комунікації.

СК 10 Здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення.

СК 11 Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку.

2.4 Результати навчання:

Під час практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти набувають уміння та навички:

ПР12. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у фінансовій сфері діяльності.

ПР16. Застосовувати набуті теоретичні знання для розв'язання практичних завдань та змістовно інтерпретувати отримані результати.

ПР 17. Визначати та планувати можливості особистого професійного розвитку.

ПР 18. Демонструвати базові навички креативного та критичного мислення у дослідженнях та професійному спілкуванні.

ПР 19 Виявляти навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань.

Кількість годин, відведених навчальним планом на вивчення дисципліни «Екологія та безпека життєдіяльності», становить 90 год., із них 36 год. – лекції, 24 год- практичні заняття, 30 год. – самостійна робота.

Вивчення студентами навчальної дисципліни «Екологія та безпека життєдіяльності» завершується складанням усного екзамену.

3. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1.

Структура сучасної екології. Охорона довкілля та раціональне природокористування.

Тема 1. Екологія як природнична наука. об'єкт, предмет, структура та функції.

Лекція 1 Визначення екології. Предмет та структура екології. Міждисциплінарний характер і зв'язок екології з іншими науками та дисциплінами. Її функції. Основні напрями сучасної екології. Коротка історія становлення екології як науки. Галузі і підрозділи екології: аутоекологія (екологія організмів), демекологія (екологія популяцій), синекологія (екологія угруповань), біогеоценологія та біосферологія (глобальна екологія).

Тема 2. Основні поняття, закони та терміни сучасної екології. Основні поняття екології.

Лекція 2 Значення термінів: популяція, біоценоз, екосистема, біосфера. Найважливіші екологічні закони: обмеження природних ресурсів, зменшення природно-ресурсного потенціалу, піраміди енергій, закон рівнозначності всіх умов життя, розвитку природної системи за рахунок навколишнього середовища. Закони Б. Коммонера. Закон максимуму. Правило територіальності екологічної рівноваги.

Практичне заняття 1. Абіотичні екологічні чинники середовища.

Тема 3. Популяція: динаміка, структура, типи взаємовідносин між популяціями.

Лекція 3 Визначення поняття популяція. Динаміка популяцій: народжуваність, смертність. Поняття мінімальної чисельності та щільності популяцій. Просторова структура, типи розподілу особин. Вікова, статевая структура популяцій. Коливання чисельності популяцій, фактори, що впливають на цей процес. Поняття про ключовий фактор. Регуляція чисельності особин. Зростання чисельності популяцій.

Тема 4. Характеристика екологічних систем, екологічні піраміди.

Лекція 4. Екосистеми, їх структура та види. Еволюція екосистем, сукцесія. Рівні екологічної піраміди. Виробники, первинні споживачі, вторинні споживачі, третинні споживачі. Типи пірамід: 1- Піраміди чисел, 2- Піраміди біомаси, 3- Піраміди енергій.

Практичне заняття 2. Основні закони екології, як закони розвитку людини.

Тема 5. Біосфера – глобальна екосистема. Еволюція біосфери.

Лекція 5 Еволюція біосфери. Вчення В.І. Вернадського про біосферу Біорізноманіття біосфери як результат її еволюції Ноосфера як нова стадія еволюції біосфери

Тема 6. Екологічні проблеми світового господарства. Вплив транспорту та містобудування на екологію.

Лекція 6 Сутність глобалізації, її ефекти, етапи, її позитивні та негативні наслідки, економічна та культурна глобалізація. Глобальні проблеми: сутність, причини виникнення, класифікація, економічні аспекти, можливості та способи

розв'язання. Глобальні екологічні проблеми, які пов'язані з забрудненням атмосфери: руйнування озонового шару, парниковий ефект, смоги, кислотні дощі.

Практичне заняття 3. *Забруднення атмосфери викидами автотранспорту*

Тема 7. *Урбоекологія - екологія міст.*

Лекція 7. Недоліки та переваги проживання у великих містах. Екологічні проблеми міст та шляхи їх вирішення.

Тема 8. *Раціональне використання природних ресурсів.*

Лекція 8. Природні ресурси. Класифікація природних ресурсів. Міжнародні природні ресурси. Ресурсний цикл як антропогенний кругообіг речовин. Принципи раціонального природокористування. Сучасні екологічні вимоги до діяльності людини. Раціональне природокористування. Антропогенний вплив і екологічне буття гідросфери, атмосфери, літосфери, біосфери. Поняття мало- та безвідходних технологій. Класифікація відходів. Проблеми утилізації відходів у різних сферах діяльності людини. Економічне стимулювання раціонального використання природних ресурсів.

Практичне заняття 4. *Заповідна справа України*

Тема 9. *Управління в сфері охорони навколишнього природного середовища.*

Лекція 9. Екологічна експертиза, моніторинг, нормування, паспортизація, ліцензування.

Практичне заняття 5. *Україна в сфері охорони природного середовища*

Модульна контрольна робота 1

МОДУЛЬ 2.

Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. БЖД в умовах надзвичайних ситуацій.

Тема 10. *Сутність БЖД. Концепція ООН про сталий розвиток людства.*

Лекція 10. Вступ. Термінологічно-понятійний апарат, об'єкт, предмет, функції, мета та завдання дисципліни. „Безпека” і „небезпека” як ключові категорії в безпеці життєдіяльності. Системний аналіз - методологічна основа екології та БЖД. Поняття ризику.

Тема 11. *Фізіологічні, психологічні та соціальні основи забезпечення безпечної життєдіяльності.*

Лекція 11. Психологічні та фізіологічні особливості людини, їх вплив на безпеку життєдіяльності. Структура і властивості сенсорної системи людини. Характеристика основних аналізаторів, що забезпечують безпеку життєдіяльності. Значення нервової системи в життєдіяльності людини. Загальне уявлення про обмін речовин та енергії. Роль біоритмів у забезпеченні життєдіяльності людини.

Практичне заняття 6. *Психофізіологічні особливості людини та безпека життєдіяльності.*

Тема 12. *Медицино-біологічні та соціальні проблеми здоров'я.*

Лекція 12. Вплив негативних чинників на здоров'я людини. Основи здорового способу життя. Раціональне та здорове харчування. Вимоги до якості основних

продуктів харчування. Харчові добавки, ГМО та їх вплив на здоров'я людини. Культура здоров'я та безпека життєдіяльності.

Практичне заняття 7. *Раціональне та здорове харчування. Стан здоров'я.*

Практичне заняття 8. *Проблеми життєдіяльності для збереження умов життєдіяльності.*

Тема 13. *Раціональні умови життєдіяльності людини та її вплив на навколишнє середовище*

Лекція 13. Людина як біологічний та соціальний суб'єкт. Середовище життєдіяльності людини, його характеристика, оптимальні та допустимі параметри з точки зору забезпечення життєдіяльності людського організму. Соціально – політичне середовище. Техногенне середовище (техносфера). Психологічні причини свідомого порушення виконавцями вимог безпеки

Тема 14. *Природне, техногенне та соціальне середовище існування людини.*

Лекція 14. Природні небезпеки: літосферні, гідросферні, атмосферні, космічні стихійні лиха. Заходи спрямовані на запобігання негативної дії природних джерел небезпеки на людину. Антропогенний вплив на навколишнє середовище. Аварії з викидом радіоактивних речовин у навколишнє середовище. Соціально-політичні небезпеки. Загальні закономірності виникнення небезпек. Політичні небезпеки: війни, тероризм, екстремальні ситуації криміногенного характеру.

Тема 15. *Небезпеки у сучасному урбанізованому середовищі*

Лекція 15. Небезпечні фактори, причини та наслідки, пов'язані з урбанізацією середовища життєдіяльності людини. Основні небезпеки життя в урбанізованому середовищі. Основні заходи безпеки при використанні у побуті електричного устаткування. Особливі заходи безпеки при використанні у побуті газу, токсичних, пожежо- та вибухонебезпечних речовин.

Практичне заняття 9. *Модельовання небезпечних подій та оцінювання рівня ризику.*

Тема 16. *БЖД в умовах надзвичайних ситуацій.*

Лекція 16. Визначення рівня НС, регламент подання інформації про їх загрозу або виникнення. Ліквідації наслідків НС. Запобігання НС та організація дій для усунення їх негативних наслідків. Дії населення в умовах НС. Індивідуальні та колективні засоби захисту. Ліквідація наслідків впливу на людину радіоактивних, хімічних та біологічних речовин.

Тема 17. *Захист населення у НС. Організація життєзабезпечення населення в НС*

Практичне заняття 10. *Загальні принципи і способи захисту населення у НС.*

Тема 18. *Правові, нормативні та організаційні основи безпеки життєдіяльності.*

Управління та нагляд за безпекою життєдіяльності. Конституція України про БЖД людини. Законодавча база БЖД.

Модульна контрольна робота 2.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин					
	усього	у тому числі				
		лек.	сем	пз	інд.	с.р
	90	36		24		30
Модуль 1.						
Структура сучасної екології						
Охорона довкілля та раціональне природокористування						
Екологія - наука про взаємодію людини з навколишнім середовищем.	3	2				1
Класифікація екологічних факторів.						
Основні закони екології, як закони розвитку людини, суспільства, природи	5	2		2		1
Екосистеми. Популяція: динаміка, структура, типи взаємовідносин між популяціями	4	2				2
Біосфера – глобальна екосистема.	6	2		2		2
Екологічні проблеми світового господарства. Вплив транспорту та містобудування на екологію.	6	2		2		2
Урбоекологія – екологія міст. Проблеми проживання у великих містах.	4	2				2
Раціональне використання природних ресурсів.	8	4		2		2
Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Екологічна експертиза, моніторинг, нормування, паспортизація, ліцензування.	6	2		2		2
<i>Модульна контрольна робота</i>	2			2		
Усього годин за модулем 1	44	18		12		14
Модуль 2.						
Категорійно-понятійний апарат з безпеки життєдіяльності. БЖД в умовах надзвичайних ситуацій.						
Сутність БЖД та ОП. Концепція ООН про сталий розвиток людства. Ризик в житті людини.	3	2				1
Фізіологічні, психологічні та соціальні основи забезпечення безпечної	6	2		2		2

життєдіяльності.						
Медицино-біологічні та соціальні проблеми здоров'я. Вплив негативних чинників на здоров'я людини.	8	2		4		2
Раціональні умови життєдіяльності людини та її вплив на навколишнє середовище	4	2				2
Природне, техногенне та соціальне середовище існування людини.	4	2				2
Небезпеки у сучасному урбанізованому середовищі	6	2		2		2
БЖД в умовах надзвичайних ситуацій.	4	2				2
Захист населення і територій у надзвичайних ситуаціях природного та техногенного характеру	4	2				2
Управління БЖД в Україні. Загальні принципи управління охороною навколишнього природного середовища та БЖД.	5	2		2		1
Модульна контрольна робота	2			2		
Усього годин за модулем 2	46	18		12		16
Разом	90	36		24	-	30

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Абіотичні екологічні чинники середовища	2
2	Основні закони екології, як закони розвитку людини	2
3	Забруднення атмосфери викидами автотранспорту	2
4	Заловідна справа України	2
5	Україна в сфері охорони природного середовища	2
6	<i>Модульна контрольна робота</i>	2
7	Оцінка психологічних якостей особистості, що впливають на безпеку діяльності.	2
8	Раціональне та здорове харчування	2
9	Проблеми життєдіяльності для збереження умов життєдіяльності.	2
10	Моделювання небезпечних подій та оцінювання рівня ризику	2
11	Загальні принципи і способи захисту населення у НС.	2
12	<i>Модульна контрольна робота</i>	2
Разом		24

6. Лабораторні заняття

Не передбачені навчальним планом

7. Теми семінарських занять

Не передбачені навчальним планом

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Екологія - наука про взаємодію людини з навколишнім середовищем. Класифікація екологічних факторів.	1
2	Основні закони екології, як закони розвитку людини, суспільства, природи	1
3	Екосистеми. Популяція: динаміка, структура, типи взаємовідносин між популяціями	2
4	Біосфера – глобальна екосистема.	2
5	Екологічні проблеми світового господарства. Вплив транспорту та містобудування на екологію.	3
6	Урбоекологія – екологія міст. Проблеми проживання у великих містах.	1
7	Рациональне використання природних ресурсів.	2
8	Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Екологічна експертиза, моніторинг, нормування, паспортизація, ліцензування.	2
9	Сутність БЖД та ОП. Концепція ООН про сталий розвиток людства. Ризик в житті людини.	1
10	Фізіологічні, психологічні та соціальні основи забезпечення безпечної життєдіяльності.	2
11	Медично-біологічні та соціальні проблеми здоров'я. Вплив негативних чинників на здоров'я людини.	2
12	Рациональні умови життєдіяльності людини та її вплив на навколишнє середовище	3
13	Природне, техногенне та соціальне середовище існування людини.	2

14	Небезпеки у сучасному урбанізованому середовищі	1
15	БЖД в умовах надзвичайних ситуацій.	2
16	Захист населення і територій у надзвичайних ситуаціях природного та техногенного характеру	2
17	Управління БЖД в Україні. Загальні принципи управління охороною навколишнього природного середовища та БЖД.	1
Разом		30

9. Індивідуальні семестрові завдання

Не передбачені навчальним планом

10. Методи навчання

І. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності

- за джерелом інформації:

Словесні методи		
Лекція	Має інформаційний характер, чіткий план. Структура лекції підпорядковується логіці предмета	Стимулює конкретно-образне мислення, активізує логічне
Пояснення	Доказовий виклад матеріалу, пов'язаний з вивченням правил, економічних законів, господарських явищ, вимог нормативного законодавства	Застосовують на лекціях, під час практичних, лабораторних занять, консультацій тощо
Розповідь	Дає послідовний виклад ознак, особливостей, якостей предметів та явищ (опис окремої категорії, поняття тощо)	Застосовують на лекціях, практичних заняттях як фрагмент
Бесіда	Розмова викладача зі студентами на підставі чіткої системи, заздалегідь визначених запитань, які підводять слухачів до активного засвоєння системи фактів, нового поняття або закономірностей	Застосовується на лекціях, практичних заняттях
Евристична бесіда	Дає її учасникам можливість самостійно знаходити можливі відповіді на проблемні питання, має розвивальний характер	

Інструктаж	Має інформативний локальний характер, дуже близький до розпорядження алгоритмічного типу. Активна роль належить викладачу	Застосовується при наданні вказівок до виконання домашнього завдання, заповнення первинних документів та форм звітності тощо
Наочні методи		
Спостереження	Забезпечує безпосереднє сприйняття явищ дійсності (господарського процесу, роботи обліково-економічного апарату)	Застосовується під час проходження виробничої та переддипломної практики
Ілюстрація, демонстрація	Показ ілюстрованих посібників, макетів документів фінансової, податкової, статистичної звітності, плакатів, малюнків на дошці, таблиць тощо. Ілюстрація передбачає показ матеріалів у статичному вигляді	Застосовується на лекціях, під час практичних занять, тощо
Практичні методи		
Вправа	Полягає у повторенні певних дій, під час яких виробляють уміння та навички застосування набутих знань як у звичайних, так і незвичайних умовах	Застосовують на практичних заняттях
Тренувальні вправа	Виконуються за певним зразком, інструкцією	
Тести	Виконуються самостійно	

- за логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні.

- за ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі.

- за ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача; самостійна робота студентів: з книгою; виконання індивідуальних навчальних завдань.

II. Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: навчальні дискусії; створення ситуації пізнавальної новизни; створення ситуацій зацікавленості (метод цікавих аналогій тощо).

11. Методи контролю

Оцінка якості засвоєння навчальної програми з нормативної дисципліни «Екологія і Безпека життєдіяльності», охоплює поточний контроль успішності, складання усного екзамену.

Для поточного контролю засвоєння студентами навчального матеріалу, що вивчається під час аудиторних занять і особливо у процесі самостійної роботи, передбачено проведення двох контрольних робіт.

Успішність засвоєння дисципліни повинна визначатися за допомогою рейтингової системи оцінювання.

При викладанні дисципліни передбачаються методи усного контролю (бесіда, фронтальне опитування), письмового контролю (поточний контроль), практичного контролю (практичні роботи), а також - розв'язання проблемних, комплексних і комбінованих завдань.

Зрозуміло, що перевага надається письмовим (контрольним) роботам, бо вони потребують теоретичних знань та навичок використання їх при вирішенні завдань різної складності. Окрім того, виявляється ступінь володіння письмовою мовою, вміння логічно, адекватно проблемі мислити та викладати свої думки.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Система діагностики передбачає підсумкове оцінювання успішності студента за семестр, коли формою контролю знань студентів є модульний контроль.

Критерії підсумкового оцінювання знань студентів за окремий модульний контроль передбачають I модуль -35, II модуль - 35 балів, з подальшим переведенням сумарної кількості одержаних балів за двома модулями, у оцінку за національною шкалою та шкалою ECTS відповідно до табл.1.

Поточний контроль

Поточне тестування та самостійна робота												Екзамен
Змістовий модуль 1						Змістовий модуль 2						
T1	T2	T3	T4	T5	Мкр 1	T6	T7	T8	T9	T10	Мкр 2	
5	5	5	5	5	10	5	5	5	5	5	10	
35						35						30
100												

Таблиця 1

Порядок переведення рейтингових показників успішності у європейські оцінки ECTS

Сума балів за шкалою ВГПК (в балах)	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Методичне забезпечення

1. Робоча навчальна програма.
2. Опорні конспекти лекцій.
3. Методичні вказівки до практичних занять.
4. Методичні вказівки з організації самостійної роботи студентів.
5. Засоби підсумкового контролю (комплект завдань для написання модульних контрольних робіт).
6. Питання до складання екзамену.

14. Рекомендована література

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. Конституція України. Основний закон. – К., 1996.
2. Про охорону здоров'я: Закон України. – К., 1992.
3. Про охорону праці: Закон України. – К., 1992.
4. Про пожежну безпеку: Закон України. – К., 1993.
5. Про цивільну оборону України: Закон України від 3 лютого 1993 р. – К., 1993.

Основна література

1. Безпека життєдіяльності (забезпечення соціальної, техногенної та природної безпеки: Навч. посібник/ В.В. Бегун, І.М. Науменко - К.: , 2004. – 328с.
2. Березуцький В.В., Васьковець Л.А., Вершиніна Н.П. та ін. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник / За ред. проф. В.В. Березуцького. – Х.: Факт, 2005. – 348 с.

3. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Зацарний В. В. Безпека життєдіяльності. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України I-IV рівнів акредитації/ за ред. /Є. П. Желібо, і В.М. Пічі. – Львів: Піча Ю.В., К.: "Каравела", Львів: "Новий Світ", 2002. – 328 с.

4. Касьянов М.А., Ревенко Ю.П., Медяник В.О., Арнаут І.М., Друзь О.М., Тищенко Ю.А. Безпека життєдіяльності: Навчальний посібник. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – 284 с.

5. Барановський В.А. Екологічний атлас України. – К.: Географічна освіта, 2009.– 41с.

6. Бердій Я.І. Основи екології та охорона навколишнього природного середовища: Навч. посібник. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2002. – 117 с.

7. Білявський Г.О., Бутченко Л.І., Навроцький В.М. Основи екології: теорія та практикум. Навч. посібник. – К.: Лібра, 2002. – 352 с.

8. Бровдій В.М., Гаца О.О. Закони екології: Навч. посібник за ред. В.М. Бровдій.—К.: Освіта, 2007.—380 с.

9. Гавриленко О.П. Основи екології та безпека життєдіяльності: Навч. посібник. – К., Київський ун-тет, 2002. – 117 с.

10. Дмитрук О.Ю., Щур Ю.В. Безпека життєдіяльності. - К.: ВПЦ "Київський університет", 1999. – 209 с.

11. Екологічне право України: Конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 192 с.

12. Екологія і безпека життєдіяльності: Термінологічний словник-довідник. –К.: Вища шк., 2005. – 247 с.

13. Желібо Є.П., Зацарний В.В. Безпека життєдіяльності: підручник.—К.: Каравела, 2007. – 288 с.

14. Назарук М.М. Основи екології та соціоекології: Навчальний посібник. – Вид.2, доповнене. – Львів: Афіша, 2000. – 256 с.

Додаткова література

1. Бегун В.В., Бегун С.В., Широков С.В., Казачков І.В., Литвинов В.В., Письменний Е.Н. Культура безпеки на ядерних об'єктах України. Учебн. пособие. – К. НТУУ КПИ, 2009, -363с.

2. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / О.С. Баб'як, О.М. Сітенко, І.В. Ківва та ін. – Х.: Ранок, 2000. – 304 с.

3. Іванова І.В., Заплатинський В.М., Гвоздів С.П. "Безпека життєдіяльності" навчально-контролюючі тести. – Київ: "Саміт-книга", 2005. – 148 с.

4. Кулешов Н.І., Уваров Ю.В., Олейник Є.Л., Пустомельник В.П., Єгурнов Ф.І. Пожежна безпека будівель та споруд. – Харків, 2004. – 271 с.

5. Літвак С. М., Михайлюк В. О. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник. Миколаїв. - ТОВ "Компанія ВІД". – 2001. – 230 с.

6. Надзвичайні ситуації. Основи законодавства України. – К., 1998. – 544 с.

7. Пістун І. П. Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. – Суми: Університет. книга, 1999. – 301 с.

8. Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МНС України 19.10.2004 року № 126

9. Смоляр В. І. Фізіологія та гігієна харчування. Підручник для студентів. – К.: "Здоров'я", 2000. – 335 с.

15. Internet-джерела

1. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.

2. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua>.

3. Кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/>.

4. Міністерство екології та природних ресурсів України <http://www.menr.gov.ua/>.

5. Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи <http://www.mns.gov.ua/>.

6. Рада національної безпеки і оборони України <http://www.rainbow.gov.ua/>.

7. Постійне представництво України при ООН <http://www.uamission.org/>.